

S. Hegedüs László megnyitó beszéde

Ezekben a hetekben három forradalomra emlékeznek illő tisztelettel az ország. Illő és hálás tisztelettel, mert a nemzet legjobbjai és sok százezer névtelen hős, akik harcra szálltak az 1848-as, az 1919-es forradalom és az 1944-es felszabadulás győzelméért, százados történelmi hullámvölgyből, a teljes társadalmi elnyomorodásból és a nemzeti pusztulás széléről emelték ki a nemzetet.

A három forradalom nagyszerű eredménye, hogy lezárta a félévezredes nagyhatalmi függőséget és megteremtette az önálló nemzeti lét feltételeit; elsöpörte a magyarságával kérédkő, valójában a nemzettől érdekeiben és szellemében is idegen és azt gátlástalanul eláruló úri rendet; és megkezdte egy igazságosabb, gazdagabb új világ felépítését.

Negyvennyolcban és tizenkilencben egy világ figyelt ránk. E forradalmakban a nemzet nemcsak önállóságát, függetlenségét nyerte vissza, hanem máig fénylő pályán a társadalmi haladás élvonalába került. Akkoriban az emberiség legnagyobb szellemei méltatták a harcot, de végül magunkra maradtunk. 1944-ben a szovjet hadsereg meghozta a felszabadulást.

A nemzeti önismeret, a történelemírás egyik alapkérdése: mit tett a nemzet, a nép, a forradalmi múlt örököse 1944. évi felszabadulásáért, szabadságáért?

Időszerű a kérdés, mert ezekben a hetekben Debrecenben, a Múzeum-kertben és most itt Makón a Márciusi Front megalakulásának négy évtizedes évfordulójáról is emlékezünk. Negyven év már történelmi távlat, és az érzelmek a kortársakban is emlékeztetése érelődtek. A történelemírás és egész mai világunk mind felkészültebb és érettebb az igazság kibontására, a következtetések levonására, nevezetesen arra: forradalmi volt-e, múltjához méltóan a nemzet.

Az ülés előadói a negyven évvel ezelőtt Makón történt események taglalásával voltaképpen erre keresik a választ. Bevezetésként mint a kor tanúja és szerény munkása, megkísérlem összefoglalni az akkori történelmi helyzetet.

Nehéz, veszedelmekkel teli korszak volt a század negyedik évtizede a világ, különösen Európa és méginkább népünk számára. Horthy ellenforradalmi uralma egyesített minden tapasztalatot a nép elnyomására, osztályérdekei gátlástalan érvényesítésére, amit elődeitől, a földbirtokosoktól és gazdáitól, a nagytőkésektől tanult. Ez a nép számára az elnyomás és a nyomor fokozódását jelentette, a nemzetet pedig növekvő gyorsasággal vitte a végpusztulás felé.

A mind tarthatatlanabb helyzet a népből és a nemzet legjobbjában cselekvést érelt és az uralkodó rendszer megdöntésének gondolatát vetette fel. Horthyék ezzel csak a politikai megtévesztés és a terror fokozását tudták szembeállítani. Noha az uralkodó osztály egy része fékezni akarta a számukra is végzetesen alakuló katasztrofá-politikát, más része, a szélsőjobb az elnyomás, a terror fokozása érdekében új hatalmi felosztást követelt. Hatalma végső szakaszában megosztottá vált tehát az uralkodó osztály, abban azonban minden rétege lényegében egységes volt, hogy számukra a fő veszélyt a baloldal és ezen belül elsősorban a kommunista párt jelenti.

Ebben az időben a párt — levonva az 1919-es forradalom tapasztalatait a Kommunisták Világszövetsége javaslatai szerint — az antifasiszta néppolitikát hirdette. A nép elégedetlensége, az uralkodó osztály megosztottsága és a mozgósító erejű politikai program alapján megvolt tehát a forradalmi kibontakozás minden feltétele.

Esszerű lett volna ebben a helyzetben az akkori legális nagy ellenzéki pártokkal, a szociáldemokratákkal és a kispártokkal összefogva, tömöríteni a fasizmus ellen és harcra hívni a nemzet fennmaradásáért felelősséget érző erőket és az elégedetlen tömegeket. Annál inkább, mert a két pártban erre jelentős és erősödő belső törekvés volt. No a az elfajuló helyzet a két pártot létben is fenyegette, a pártok akkori vezetői a szűk egyéni és pártérdekek, a rezsimnek tett elvtelen engedmények — jórészt a Bethlen Peyer és a Gömbös-Eckhardt paktum alapján — ezt megakadályozták.

A történelmi helyzet új megoldások keresését sürgette. Ehhez a különböző diák-szervezetek haladó és népi szárnya és a népi írók néhány éves mozgalma adott szervezeti lehetőséget és tömegbázist. A szellemi és tömeget a népi írók mozgalma jelentette.

A több mint hárommillió szegényparasztságot a két világháború közötti időszak minden szervezeti és harci lehetőségtől megfosztotta. A gátlástalan kizsákmányolás már nemcsak az agrárproletárokat, hanem a kis- és középparasztok egy részét is az elnyomódás, a fizikai megsemmisülés szélére taszította. A tragikus helyzet történelmi személyiségeket érlelt és a magyar szellemi életben a harmincas évek végén egyszerű tehetségek, költők, írók, szociológusok tűntek fel. Olyan leleplező művek rázták fel az ország közvéleményét, mint a Viharsarok, a Néma forradalom, a Gyepsor, a Futóhomok, a Puszták népe, A legnagyobb magyar falu stb.

A népi írók munkássága jelentős politikai-eszmei áramlattá vált, amit még növelt sorozatos üldöztetésük is. Fellépésük elsősorban az értelmiségben, az egyetemistákban és a parasztság leghaladottabb rétegeiben keltett nagy visszhangot. A kommunisták nagyra értékelték a népi írók fellépését. Az együttműködés és a bírálat elvszerű, mégis baráti szálai nemcsak ebben a nehéz időben, de egy egész történelmi korszakban állták az élet próbáját.

A Márciusi Front gondolata azokon a találkozókön érlelődött, ahol a kommunista párt képviselői, a népi írók, a baloldali diákok, munkások, parasztok és értelmiségiek vitatták meg az ország helyzetét, a kibontakozás lehetőségeit és a közös fellépés programját. Lényegében ez akkor a háború és a fasizmus elleni harc, a nemzet függetlenségének megvédése és a polgári forradalom céljainak következetes végrehajtása volt.

Ez vezetett a Márciusi Front megalakulására és az 1937. március 15-i demonstrációra, a Front programjának — követeléseiknek — kihirdetésére Budapesten a Múzeum-téri tömeggyűlésen. Jelentős megmozdulások voltak a mozgalom zászlaja alatt Debrecenben, Makón és másutt az országban.

Az akkori haladó politikai mozgalmakban, a Márciusi Front megalakulásában és tevékenységében és a későbbi időszakban is Makó jeles szerepet játszott. Két dologra szeretnénk rámutatni ezzel kapcsolatban. Az egyik: annak ami Makón abban az időben történt, történelmi gyökerei voltak. A 48-as gondolat itt hosszú időn át valóságos politikai erő volt. Élt 1919 szelleme, volt agrárszocialista mozgalom és küzdelmesen, de jó irányban és széles fronton haladt a paraszti polgárosodás. A szocialista eszmék hívei, a paraszti felemelkedés harcosai, a néppel érző és szabadon gondolkodó értelmiség itt Makón egy tőből fakadt, és a társadalmi összefogás kezdeti népfrontos gondolata itt politikai gyakorlat volt.

A másik: *Erdei Ferenc* szerepe, jelentősége a negyven év előtti országos és makói eseményekben. Mint tisztelője és barátja, úgy hiszem, nem Erdei formálta Makó akkori történetét, hanem Makó teremtette a kor igénye szerint maga és a nemzet számára Erdei Ferencet. Rideg józanságát a kor igénye szerint és érző szívét minden iránt, ami emberi, makói és magyar. Erdeit a szegedi és makói kommunisták bizalma, munkások és hagymások szeretete és a makói és a szegedi szellemiség fénye nevelte és tartotta meg annak, aki volt és aki meg tudta őrizni emberségét a történelem és pályafutása viharos vagy nagyívű korszakaiban. Ez az indíttatás biztosította számára azt a tisztánlátást a kor bonyolult jelenségei és a jövő megítélésében, ami kiállta nemcsak kora, hanem immár negyven év próbáját.

A keserves viták és megtévesztések ellenére a nemzeti összefogás és a népfrontos gondolat az országban és itt Makón is tovább erősödött. És bár a Márciusi Front alig több, mint egy éves működés után gyakorlatilag megszűnt, hogy új, következetesebb, most már a háború ellen is fellépő olyan politikai megmozdulásoknak adjon helyt, mint a Népszava 1941-es karácsonyi száma, a Történelmi Emlékbizottság, a Nemzeti Parasztpárt és a Magyar Front megalakulása.

Abban a sötét korszakban, a kiáltó igazságtalanságok fényében, a téveszmék ködében sokan indultak el a köz szolgálatában a kibontakozást keresve. A legnehezebb időkben ezekre az emberekre lehetett leginkább támaszkodni. Közben viták bontakoztak ki, utak ágaztak el, egyéni pályák íveltek fel vagy rekedtek meg, míg a történelem vihara kibontotta és világossá tette a szocializmus igazságát.

A történészek feladata a jelen és a jövő okulására feltárni és értékelni az irányzatokat, hogy az országban, de minden emberi közösségben — községben és városban — külön-külön is megadjuk a tiszteletet azoknak vagy azok emlékének, akik negyven évvel ezelőtt bátor fellépéssel és becsületes önzetlenséggel, több vagy kevesebb féglával hozzájárultak mai életünk megalapozásához.

Kétségtelen tehát, hogy abban az időben forradalmi helyzet érlelődött hazánkban. A döntő fordulatot 1944-ben a Vörös Hadsereg győzelme jelentette. A fasiszták leve-résével megvívta a harmadik forradalom fegyveres harcát is. Ez önmagában is döntő fordulat volt, méginkább azzá tette ezt, hogy az ország történelme során először vált egy nagyhatalom — a világ első szocialista állama — egyenrangú szövetségesevé, igaz barátjává.

De a forradalmat a párt vezetésével a nép készítette elő és fejezte be. Megvalósította, amiért 1848-ban, 1919-ben és a két világháború között a nemzet legjobbjai harcoltak. Az 1944 előtti és utáni időszak ezer szállal függ össze, egyetlen forradalmi folyamat és történelmi méretekből is csak együtt érthető.

A mi társadalmunk tehát három forradalom örököse. E három forradalomban győzelemmel zártunk le egy fél évezredes tragédiát. Népünk joggal lehet büszke rá, hogy nemzeti felemelkedése mellett a forradalmakban az egész emberiség társadalmi felemelkedésének élvonalában harcolt és harcol.

A nemzeti önismeret és önbecsülés a fejlődés egyik fontos feltétele. Amikor felidézzük és értékeljük a múltat és tisztelgünk a haladás harcosai előtt, mai dolgainkat is szolgáljuk.

Csatári Dániel:

A Márciusi Front szerepe és jelentősége

„Mit ér a szó, ha nincs tiszta értelme? Mire jó a mondanivaló, ha nem világos, hogy miből fakad és hová tart?”¹ Erdei Ferenc kérdéseit nem szónoki fogásként idézzük, hanem vállalkozásunk nehézségeinek jellemzésére, megértésünket kieszakó-lendő.² A történelmet felelevenítő szavak tiszta értelmét, az igazság keresésének világos vágyából fakadó, s a jelen érzés- s gondolatvilágának gazdagítására irányuló törekvéseit ugyanis többféle szemléleti veszély fenyegeti.

Ezekkel szemben már előljáróban le kell szögeznünk: a múlt, a történelem nem olyan adathalmazok gyurmája, amelyekből a gyermekek a maguk játékszereiként rokon- vagy ellenszenves emberfejeket formálnak, hogy az előbbi esetben babusgaság, az utóbbiban pedig becsméreljék őket. A történetírás sem hasonlítható az effajta játékokhoz, annak ellenére, hogy a történésnek mindenkor számolnia kell az emberi természet két tulajdonságával: a szeretettel és a megvetéssel. Lehet tehát a múltat símogatni, pozitívumait kiemelni, küzdőinek felmentését kimondani. S ugyanígy elképzelhető a múlt egyoldalú bírálata, a sújtás, a felelősségre vonás, a megfel-lebbezhetetlen „verdikt” kihirdetése. S az ilyen szemléleti megközelítésekkel kiindulva, a múltat megszólaltató történész felléphet annak védőügyvédjeként, vagy akár a vád ügyészének pózában is tetszeleghet.

A múlttal szembeni heroizálás és deheroizálás buzgalma viszont egyaránt a történelemre emlékeztető jelent károsítja meg. Vagy élettelen, merev szobrokat állíthat az utókor elé, amelyek előtt csak áldozati szertartásokat lehet bemutatni, vagy elmetszi a jelennek a múltban megbúvó gyökérszárait, s így saját erőfeszítéseinek történelmi forrásaitól fosztja meg önmagát.

A múlt konkrét alakját szétdaraboló s így a jelentől elválasztó önkényeskedő prókatori szemlélet ütvészítőit akkor tudjuk elkerülni, ha Gaál Gábornak, a Korunk egykori szerkesztőjének gondolatából indulunk ki: „... semmiféle múlt nem vész el soha: valahol és valahogy megmarad valamiben, és munkál a jelenben, mert azért volt, hogy a jelen e hosszú és széles káprázatát megteremtse. A múlt és a múltunk nem vész el soha. Sem az egyes emberé, sem az emberiségé. Örizzük és éljük, és visszük magunkkal: a miénk.”³

¹ Erdei Ferenc: Város és vidéke. Bp., 1971. 437. old.

² Előadásként elhangzott 1977. március 31-én Makón, a Márciusi Front megalakulásának 40. évfordulóján rendezett emlékülésen, és nyomtatásban megjelent a Tiszatáj 1977/5. számának 57–65. oldalain. A tanulmányunk az eredeti szövegét a jelenlegi kiadás számára némileg módosítottam. Jerövidítettem és jegyzetapparátussal láttam el.

³ Gaál Gábor: Válogatott írásai. Bukarest, 1965. II. köt. 109. old.